

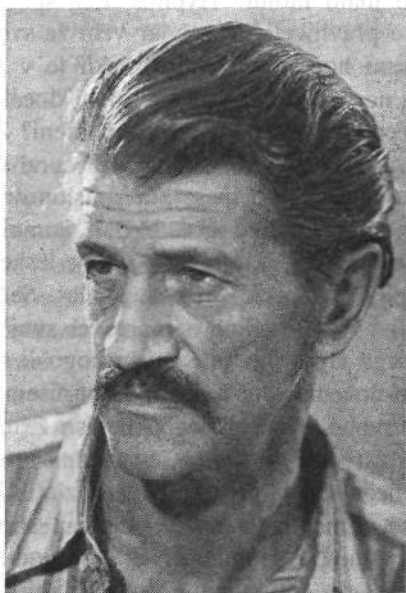
ščini in makedonščini pa je izšel izbor poezije. Za beograjsko »Prosveto« je pripravil antologije najnovejše albanske lirike, za splitske »Mogućnosti« je skupaj z A. Stipčevićem sestavil antologijo albanske poezije in proze, z G. Scottijem pa izbor albanske lirike v italijanščini. Zbirko pesmi ima objavljeno tudi v Tirani. Dela kot lektor pri časopisu Rilindja.

BEQIR MUSLIU se je rodil 1945. v Gnjilanu. Piše pesmi in prozo. Izdal je šest knjig poezije v albanščini in eno v srbohrvaščini. Živi v Prištini in dela v založniškem podjetju Rilindja.

EQREM BASHA se je rodil 1948. v Debru. Objavil je tri zbirke pesmi in eno proze. Živi v Prištini in je novinar v filmski rubriki TV Prištine.

SABRI HAMITI se je rodil 1950. v Podjevu. Piše poezijo in prozo in se ukvarja s kritiko. Doslej je objavil tri zbirke pesmi, knjigo esejev in roman. Dela kot lektor v Rilindji.

HYSNI HOXHA se je rodil 1934. v Strugi. Svoje prispevke objavlja v revijah in časopisih, ki izhajajo v albanščini, pa tudi v srbohrvaščini. Ukvarja se s preučevanjem verza. Izdal je knjigo esejev, druga pa je v tisku. Je urednik na radiu Priština.

Vitomil
Zupan

Gora brez Prometeja

Naj se oziram v preteklost, naj skušam gledati v prihodnost, zmeraj se enako ustavljam ob istih radostih in bolečinah, misel pa je vsekdar zmedena in se mora naslanjati na neštivilne tuje misli, ki tako polagoma postajajo moje. Zdaj sem srečna, neobčutna, *speča gora*, zdaj razboljeni *Prometej brez spanja*; in hkrati se zavedam, da so neke nekoč drugi ljudje izumili besedo gora in povest o Prometeju, ki je priklenjen na gorsko skalo. In tako zorim v tisto, kar rastline mehko občutijo, živali z grozo duhajo, ljudje pa tiho imenujejo smrt, in ta beseda vsebuje blago nujnost minevanja in grozo prenehanja v nepretrganem boju. Nekoč sem v sončnem dopoldnevu stopil v velikansko knjižnico: police polne knjig in knjig in knjig, nekaj tihih obiskovalcev in medla svetloba skozi stara okna. V nekem čudnem trenutku sem se zavedel: v tistem zloženem, vezanem papirju na skrivnosten način živijo besede, stavki, misli in v njih podobe,

zvoki, vonji, otipi, slutnje, občutja, sanje, svetovi, pokrajine, ljudje, živali, prikazni, spoznanja, upi, muke, pekel, zemlja in nebo, dvomi in vere — ljudi, kakor sem sam, kakor sem še, njih pa nemara ni več, in vendar so še, bolj ko so bili v življenju. Skrivnost besede in misli me je spremljala, ko sem tiho korakal med strmimi policami, gledal zlizane hrbte bukev, se dotikal orumenelega papirja, skušal doumeti neke besede in naposled premagan odšel na šumno cesto v žarkem soncu, omotičen, krhek, živ-neživ. Oni govorijo kar naprej, mi pa jih ne utegnemo poslušati; oni so nevidni bogovi, mi pa prah na kamnu stopnišč, ki vodijo v templje. Pride dan, ko potrebujemo samo nekaj besed, da ga preživimo: a kje jih iskati? Poišči družbo: zazvene bodo nepotrebne besede, kakor dež bije ob pločevino. Pojdi v kino: gledal boš neko omamno izaž; opotekel se boš v pivnico, našel boš neprave ljudi z nepravimi besedami, nalašč; pobegnil boš domov; v napačnem upu boš vzel napačno knjigo v roke; *lezi, ugasi luč, pokrij se čez glavo. Popusti, dihaj enakomerno, ne migaj. Miruj*, tudi to mine. Glavno je, da ti je toplo, mehko, varno . . . in da odhajaš, se vračaš drugače, drugam, spet odhajaš, drugače, se vračaš drugam, to je rešitev. Brezumna budnost, sladka potopitev v nebitje, čarovnije bitja-nebitja. Kako to prevesti v besede, katerih suženj sem? In je tako malo mojih? Hypnos, bog spanja, Azrael, angel smrti, pomagajta! Otroške pravljice! Jaz vendar vem za svoje noge in roke, za svoj trup, ki mu moram hočeš-nočeš siužiti. Ali je v sanjah kak utrinek svobode? Pride čas, ko ne vem nič. Drugi — meni docela enaki — pa vedo veliko. Tudi o meni. Vendar: vedeti, ali to kaj pomeni? Zoper topo bolečino, ki prešine zavest in trup? *Zaspi, zaspi!* Prespi. Prevrzi se na drugi breg temne reke. Sto tisoči mravljincev, čebelji sat, črede slonov plavajo na drugi breg reke. Gnile travne bilke. Veliko besed. Beli kamni na bregu bistrega potoka, ki se izliva v umazano reko. Drgetajoče veje leske nad vodo. Štiri, deljeno z dve, je dve! Spi! Ne morem. Moraš. Hočeš. Sedmi dan je celo bog počival, spal. Če bogovi spe. Rastline nemara ves svoj čas srečno prespe. Mi smo nekaj ostro-topega vmes med algami in bogovi, nekaj topoostrega, speče-budnega. Hočem-nočem, vem-ne vem, sem-nisem, venomer, venomer. In kje je moj čas za svobodo? Moj bog! Ali niso že umrle sanje o svobodi? Ali ni zaspalo pesništvo? Enoličnost. Brezodmevnost. Vsakodnevno gibanje, prespanje svojega časa, pritisk. Sedem zlatih medalj na Balkanskem prvenstvu v boksu. Zmagovita štiridesetletnica smrti pesnika Garcie Lorce v Španiji. Nekaj vstaja iz spomina. Nekaj se godi. Oblike se rojevajo. Podobe govorijo. Misli se oblikujejo. Sloni blodijo po sušnih pokrajinah Afrike. Ne zmoremo povedati, kaj je trpijenje. Podaj mi besedo, brat. Da ti jo vrnem. Nič bolj smešnega ni kakor majhno sovraštvo med školjkami pod pomolom. Nič bolj bednega kakor zahrbtno sovraštvo iz zavisti in ogroženosti. Ti, ti! Ne, nočem premišljati. *Hočem spati*. Hočem najti svoj čas za svobodo. Hočem se osvoboditi vsega, osvoboditi se tebe in sebe. *Hočem samo biti* kakor utripajoča bilka trave na travniku vseh. Trava, trava, lahen veter, on, ona, ti, jaz, midva, vidva, mi, vi, oni, oni, ono, tisto, kar je, vse, v lahnem vetru, ali zmoreš tudi ti? Pojdi z menoj onstran bogov

in enostaničnic, onstran rudnin in ozvezdij, onstran izoblikovanega in namišljenih prvin. Odeja diši po tobaku. Nekoč se bo razletel tudi ta košček planeta Zemlja, sonce bo ugasnilo — in beseda propadla v nič, iz katerega je izšla; v spanju je beseda enaka barvi, obe pa sta hčerki prikazni. V nečutnem vetru, ki diha iz črnih praznin vesolja. In čudna, vsevidna misel ljudi, ki so živeli ali živijo z menoj na tej krpici vesolja. Božanski veter. Veter, ki ga obožujem, kadar sem in nisem hkrati.

»Ustroj spanja je skrivnost in ni gotovo, katero stanje je v osnovi normalno: spanje ali budnost.«

»Tudi v spanju še zmeraj delujejo neke živčne zveze.«

»Dejavnost možganov je zožena, ne pa izključena, najbrž je bistvena v stanju spanja,«

govori Deryck Taverner (M. B. E., M. D., F. R. C. P.) v *Human Biology* 1974. Hočem vedeti, hočem se navdušiti nad izraznostjo naše omike, hočem izvedeti za skrivnost kratic.

»Premišljam in premišljam, kako bi začel. V polspanju pretekle noči je bilo vse tako jasno, ker ni bilo izraženo v besedah. Vse besede so tuje. In vendar se moram opreti nanje,«

meni Giannini v »Neznancih«, pravi še tole:

»V telesnih temeljih in v sanjah smo si ljudje tako enaki, kakor smo si različni v razumevanju.«

Herodot piše, da Atlantci ne vedo, kaj so sanje. Pozor. Tam, v istem Herodotu Zgodbe, I. del piše: (Kralj pa jim je odgovoril:) »Strelec lok napne, kadar ga misli rabiti, pa spet odpne, kadar ga je uporabil. Zakaj ko bi ostal ves čas napet, bi izgubil prožnost . . . Podobno je s človekom . . .«

»Živo bitje je zelo zapleten organizem,« preprosto trdi François Biraud, »živo bitje ima raznolične in pogoste stike z okoljem, ki ga obdaja; pridobiva si informacije, v zameno pa spreminja okolje.« To je bilo zapisano letos.

Ljubim razlike in enakosti, čeprav si to ugovarja. Mislim. Ponavljam tuje misli in misli lastnega nasprotnika v sebi. *Utopljam se in spet in spet izplovem*, vem, da bom pogrnil, da se bom utopil . . .

. . . v brezumno spanje, v brezoblično spanje, v neskončnost in večnost brez muke in sreče, izven pekla in neba, izven Zemlje (ki nas bega), izven vesolja (ki smo ga kar tako krstili), izven sebe, da, tudi izven sebe. Doseči je treba odpoved razumu, misli, ugotavljanju, dožemanju po napačnih zvezah. Doseči bivanje brez začudenja v novih pokrajinah z novimi navadami in v docela novih stanjih. Treba je nehati biti to, kar mislimo, da smo, pa v resnici nismo. Vidimo se sive in črne, bele in sive, v resnici smo pa brezbarvno rožnati in višnjevi, sploh nekaj, kar ni belo, sivo ne črno. To je težko, težko je nekaj nehati. Težko je postati jaz in ti, če si še malo prej bil predsednik občine ali inštituta, zdaj pa sediš na sekretu vsakdanjosti. Izključimo karikaturu. Na gladki tlak hotelske kopalnice pade debel kos človeka. Ne beri naprej. Med tem sem tudi jaz postal — ti. A midva bova govorila za

vaju. Zaman. Pasja vprega v Arktiki, psi in mi, bič in nujnost. »Boj se onog', ko je vik'o bez golema mrijeti jada.« Mi smo to življenje preživeli že nekaj kratov, preveč vemo, veliko smo pa morali pozabiti. Tu ni šale, bratje. *Zaspal bi*. Molči. Tega planeta se pollaščajo zelo pametne, dobro organizirane opice. Čeprav tudi one hodijo po dveh nogah, je njihova blaznost drugačna od naše: mi blaznimo od želje po drugačnem svetu, one od strahu, da se ta svet ne bi spremenil. Vojske, policije, tajne službe, *zaspil, zaspil*, prespi, beli, črni, rdeči, rumeni človek. Zemljine so, tega se ne da zanikati. A iz vsemirskih višin je videti samo oceane in kitajski Veliki zid. Boga ne, Kristusa ne in ne Marxa. Zato *zaspil*, jagnje v volčji koži! Prežeči v gosjem puhu! Jaz. *Zaspil!* Osamljeno misleče jagnje v planini; vojkovi se bližajo v hladni mesečini. Kaži svoje rastiinojede zobe! Metalec komaj umljivih besed na orume-nele papirje. Vsestranska nepotrebnost, trava. *Zaspil raje*.

Mehko, nobenega roba ni, oblo, nobenega kota ni, toplo brez prepaha, nobene ostrine ni, varno, nobene zagate, nobene meje, temne in svetle praznine, tihota tisočletij. Nobene stare Avstrije ni, nobene kraljevine SHS, nobene vojne, nobene obnove, nobene dirke, nobenega čakanja. Ni in ni bilo. Nobenega vprašanja, kaj bo.

Sami dolgi valovi ničesar, same neskončne preproge žarkov in temin, sama vsestranska odprtost, sama navadnost brez presenečenj, sama drobna iskrivost, sama enakost delcev.

Ne vem, kdaj sem se potopil, ne vem, kam. Ne prebudim se in vendar se tu in tam medlo zavem, *da spim, da se s telesom nečesa dotikam*. Ne se prebuditi, se mi poblisne, ko *se obrnem z boka na bok* v velikanski svobodi temnega bivanja. Če se prebudim, izgine svoboda in nastane nekaj drugega, nemara bolečega. *Utoni vase, utoni* v vse mehko in blago nebitje živega, še živega, ki je in hkrati ni, vzporedno, zaporedno, pobliskavajoče se, enako porajajoče kakor umirajoče, brez strahu in upa, brez žalosti in veselja; plavajoče, predvsem pa neomejeno, brez želje in brez volje. Drobna iskra ugotavlja srhljivo mehko in toploto, zazibana v varnost, v pravi legi, in *polno zadoščenost*, potem ugasne.

Isto v istem, vendar drugače in drugje, govori jezik besed, pravih besed, ki so že toliko časa vajene bivati skupaj: nihil novi sub sole; in nekdo, ali nekaj, ve, da to pomeni: nič ni novega pod soncem... nič ni novega pod soncem... Kako pa se to sklada s teorijo enkratnosti? Teorija enkratnosti pravi, da se nikoli nič ne ponovi, da je vsak zgib enkratni. Ali ta teorija sploh je? Mislim, da je še ni. A zelo smiselno bi bilo, če bi bila. Treba si je to zapomniti, zapomniti. Da si zapomnim, si moram ponoviti stavek: Teorija enkratnosti trdi, da se nikoli nič ne ponovi, da je vsak vzgib gib, dogodek, doživljaj — enkratni, neponovljiv. Zabeleži si, spomin: teorija enkratnosti je upor zoper staro teorijo »nihil novi sub sole«. Slutim, da v tem nekaj je. Nekaj, v kar je mogoče ugrizniti ko v zrelo breskev, nekaj okusnega, svežega. Sline se zbirajo, sok se pcedi. Diši po baržunu. Če se prej ne bom spomnil, se bom enkrat, ko ugriznem v zrelo breskev. Bojim se pozabiti, ko da je to zelo važno. *Pomirim se*: zdaj vem, da ne bom pozabil. V tem je rešitev

nekega vprašanja, ki je zelo blizu matematiki. Kombinacije neskončnih vrst; nekje se začno sestavljati čisto na novo, tako kakor še nikoli pred tem. Sem spada tudi glasba in ljubezen; glasba išče tisto, kar še ni bilo; ljubezen je vsaka drugačna kakor vse poprej. Poprej, poprej, kam to seže? Prek sedem morij in prek sedem skladov ledenih gor, ko je človek šele nastajal, moker in prezebel, še malo prej pa je bil moker, kosmat, topel v votlini materinega trebuha. Priti na svet . . . iztrgati se miru in sreči brez zavesti in pasti v sovražni svet potreb; samo *v spanju se vrača v prasket neobličnosti*. Prebudi se, in je jagnje na planini, v mrzli mesečni noči se bliža volčje krdelo.

Lačni volkovi tulijo v mesec. Ne vem, zakaj nisem eden njih? Obraz lačnega voika, ki se ti bliža, je — pravijo preživeli — prijazen. Obraz lačnega popotnika, ki sede k slastni večerji. Zakaj nisem popotnik, zakaj sem večerja? Nekaj se dogaja v ozadju, *nekaj se neizprosno bliža*, nekaj, kar ima prijazen obraz in ostre zobe. Treba se bo bojevati brez upa zmage, ker je vse določeno vnaprej. Avto zjutraj spet ne bo vžgal, akumulator je slab. Nekdo, ki je kakor suknjič s kremplji, se plazi proti meni. Če ga za hip izpustim iz oči, bo planil name. On pa nima obraza, nima prijaznega volčjega obraza, njemu ne tekem; on me hoče samo pogubiti, noče me pojesti. On hoče samo, da neham živeti. Ker bi potem on laže živel. V tem mestu, v tej deželi, na tej Zemlji. Goriva imam še, še lahko vozim. *Nič me ne boli*, nič ni določeno vnaprej. Razen enega, a to je določeno tebi in meni. V velikan-skem odprtem gobcu veselja, ki po teoriji ni več neskončno; samo tako veliko je, da si tega ne moremo predstavljati. Kdor si skuša predstavljati, ne more doumeti ne atoma ne vesolja. Privlačnost, ljubezen, izvira iz zakrivljenosti prostora. Človek, ki ubije človeka, ga navadno sovraži, mora ga sovražiti, drugače bi se obrnil in odšel. Ali pa ubija iz strahu, iz pohlepa. Volkovi ubijajo iz lakote. Ne, res, ni me strah bližajočih se volkov, in plazečemu se suknjiču s kremplji se bom uprl z jezo. Kako je bilo v beneških svinčenih ječah? Smrt je prihajala brez obraza, brez krempljev, počasi, z gotovostjo. *Groza* je v tem, da si je nekdo izmislil tako smrt. Ko ti je bližajoča se plošča začela tipati telo, ko te je začela pritiskati k tlom, ki si se ji spet in spet prilagodil, ko ti je začelo nalahno stiskati trup, ko si se še nekoliko stisnil, ko ti je počasi začela tretji kosti, ko si v blaznosti od nespečnosti, od lakote izčrpan, od lastne domišljije zmet vendarle vse natanko vedel, kaj je bilo, kaj je in kaj zdaj zdaj bo — in nisi mogel znoret? O, blaga vojna: zadene te ali ne. O, blaga bolezen, ko ima narava čas, da te pripravi v srečno stanje odmiranja po kosih. O, blaga nesreča, ki te ubije na mah. *Odeja je svinčeno težka, telo se oznoji. Treba se je razodeti, a ne, ne se prebuditi!* *Jutrišnji dan* bo minil enako gluho in nemo kakor današnji, enakomerno, privajeno. Ob enajstih imam sestanek v uredništvu Ljudske knjige. Ob desetih moram telefonirati Štefanu. To je vse zapisano v koledarju. Zakaj mi je telefon tako zopr? Hodim in hodim gor in dol, gledam aparat in imenik, in se ne morem odločiti, da bi dvignil slušalko in zavrtel številke. Vse to ni niti malo moje. Vsa ta preobrazba električnih impulzov v zvočne. Neprijetno mi je reči, da mi je ime Jakob in da se pišem po očetu tako in tako. A da naj pridem?

Kdaj pa? Mhm, v redu, na svidenje. Gluh, nemo, brez smisla. Ne ljubim te, ne sovražim te, nekoliko te potrebujem. Ne ljubiš me, ne sovražiš me, nekoliko me službeno potrebuješ, če se me že ne moreš otresti. Križaj ga, ki je učil ljubezen, zaničuj ga, ki je učil tovarištvo. Bog ve kaj je o tem mislil moj oče? Vojak. Davno mrtev. Ubit. Neki častnik je bil ubit. Bil je moj oče. Pokopali so ga v brezovem gozdu. Skozi gozd je tekel kabel vojaškega poljskega telefona. Po kablu šine tok in prenaša besede. Najrazličnejše besede. Ede. Kadar sem zelo nemiren, berem besede nazaj. Hodim po ulici in berem napise nazaj, gledam v časnik in prebiram naslove nazaj. Potem pride nekdo na obisk in nekaj pripoveduje, jaz pa slišim samo vsako tretjo, četrto besedo. Nenadoma pravi gost: In kaj misliš ti o tem? Zdrznem se, on pa me gleda z zvestim pogledom, verujoč v moje premišljanje. Treba je preživeti, pravim v sebi, na glas pa: Nobena stvar ni tako slaba, ne tako dobra, kakor se kaže na prvi pogled. In gost spet poprime, jaz pa se potrudim, da bi mu sledil, in se naposled ujame za neko besedo, zvozim.

(*Vmes* je nekaj nehotenih ponaredkov, saj stvari ne tečejo tako, vsaj ne natanko tako. Včasih spremlja vse dogajanje zdaj blaga, zdaj vsiljiva glasba. V ozadju se motno prikazujejo božajoče in preteče stvari, ki nosijo prijaznost ali tesnobo. Tisoči komaj zaznavnih iskric. Topel val. Morski pes. Krava. Velik goban. Brnenje avtomobilskega stroja. Zvon. Neumljiva števila. Duh po mokri prsti. Vse prepleteno, eno v enem. Črno-bele krajine in predmeti v barvah na njih. Brezvetrje, in vendar se veje majejo ko v vetru. Stavek iz besed, ki se sili v ospredje, čeprav je brez smisla. Odhajam in se vracam, utapljam se v ničevje, in izplavam; leže letim, butnem ob mehak val, ki me nežno odbije. Tudi besede so, seveda, vendar drugače povezane, umljive samo zaradi vsega drugega. Včasih sem tisto, kar se dogaja, včasih gledalec, včasih oboje hkrati. Vse traja in vendar ne traja, saj zaznava nima zveze s potekom. Vse je nekje, čeprav ni nikjer, saj so podobe le majhen del dogajanja. Za pristnejši zapis bi moral imeti čisto drugačno snov, tako, ki bi bila izmahnjena besedi, podobi, zvoku, smislu, duhu in otipu, misli in občutju, a bi bila sposobna podati tudi te makrokozmične podatke. Blagor lončarju! Jaz pa z obupom gnetem snov, ki se mi upira, snov, ki jo že dolgo poznam; besedo, stavke, v znanju, ki sem si ga pridobival skozi desetletja. Ki ni taka, kakor je, ne zadošča več. Čedalje bolj uvidevam, da je ves napor skoraj zaman. Način mišljenja, kakor sem se ga učil v svoji omiki, me pogublja. Še sama slovnica in stavkotvorje sta mi kakor mavec zalila tok besed. Vse sproti kamni pod gnetenjem. Obstanem, gnetem naprej, spet obstanem; premišljam o živi, nezvezani snovi in o načinu oblikovanja, upam in obupujem. Nekaj v vsem tem ni prav, to občutim, to vem. A kaj? Kako odstraniti oviro, če je ne vidim z vsem bitjem? Nisem prvi, ki je prišel na to mejo. Bili so, ki so besedi vzei vsakdanji smisel; bili so, ki so na svoj način vezali besedo z besedo; bili so, ki so besedo uporabljali ko eno izmed stvari, ne kot stvar, ki pomeni drugo stvar. Bili so, ki so šli za temi oblikovalci in čisto iskali še naprej in naprej. Dokler se jim ni beseda zdrobila med prsti. Bili so, ki so obupali nad besedo in se zatekli k podobi, k zvoku, in velikokrat

utonili v brezobličnost. Nemara je pot čisto drugje. Beseda je ko rastlina, izpostavljena je delovanju okolja, a v bistvu se spreminja zelo počasi in zelo malo. Ne more se odpovedati svojemu smislu, kakor trpotec ne more biti nič drugega kakor trpotec, pa čeprav ga pozobljejo ptiči. Tudi nizanju podatkov se ne moremo odpovedati, saj živimo v zelo naivni, radovedni dobi svoje omike. Gotovo ni naključje, da tisti, ki pošiljajo neznane leteče predmete, ne skušajo ujeti stika z nami. Morda moramo najti — že na tej stopnji — boljši način izražanja podatkov, in boljšo vezavo podatka na podatek. Kako nas pri tem ovira otroška želja po učinku na bralca. Vse besedno oblikovanje razpada v poizkuse izražanja in poizkuse učinka. Če bi predrzno, in otročje, skušal primerjati človeka-posameznika z atomom družbe, in izraziti milijone njegovih duševnih podatomskih delcev, ki nimajo imen, bi verjetno zagazil v besedotvorje in neumijivost. Izvenčutne zaznave, daljinski prenos misli — ali česa že? — ne spada več na področje črne magije; saj je slišati, da velesile na tem načelu organizirajo vohunske službe. Tudi sam ves čas oddajam-sprejemam, sprejemam-oddajam nekaj — kaj? — česar ne morem izraziti v besedi, v tej besedi, ki mi je zdaj in tukaj dana. Ko skušam seči onstran, se mi zlomi perut, vračam se, ozdravljam, spet poskušam, obstreljujem in sem obstreljevan, v hipih se mi poblisne nekaj globljega, bolj resničnega od zunanje navideznosti, in že izgine. Vsega, vsega me je naučila ista omika, lažnih ver in veric kakor ostrih, poglobljenih dvomov, potem me je izpustila iz dlani. Prestrašen se spet in spet oprijemam njene naivne radovednosti, vse prste imam trde od njenega mavca. Moram se poizkusiti rešiti s približnostjo na robu ponareditve. Bog spanca, pomagaj mi. Morda v tebi izvem, kaj iščem.)

Puščava, dež, trava, jutro, morje. Ora pro nobis! Gora. Tekočina. *Čvrsti hlad, blažilnost*. Amen-ogenj-krompir-šotor-kolovoz. Nobene bolečine ni, zime ni, trhel štor, mehko, duh po suhi travi. Palača davnih cesarjev, cesta, mravlja, rezki zvok trobente, desetisoči ubitih pri Verdunu, biato, granate. *Ne boli*. Perilo na vrvi. Velikanska lutka v uniformi. Nič, nič. Še. Še. Okrog. Treba je. Razglednica v barvah. Saj nimam nahrbtnika. Duh po borovi smoli. Veliko, dolgo. Sladko in kiselkasto. Tega kriv je tuji meč. Tanko, iztegnjeno, svetlo. Gladkost kože. Prst na nogi. Ustvarila sta me oče in mati, tako je menda treba začeti. Neprijetno. In čemu? Učitelji so me učili. Veliko sivih soban. »V gaju stojijo visoki kamnitni obeliski, od njih dalje pa se razprostira jezero...« Tiha, drobna, nerazumljiva groza razpadanja in pogrezanja obeliskov. Mrtve roke tistih, ki so kamne klesali. Okostja. Na razpokanih, izsušenih tleh sesušeno trupelce otroka, ki je umrl od lakote. Žvečenje betla. Sužnji v vrstah. Heroji, bogovi, nage boginje. Suha cunjna na dnu morja. Veliko je tega, veliko. Navdušujočega, strašnega, smešnega. V kombinacijah. V norem poteku. Navidezna zmeda, usoda, omama. *Nelagodnost*. Treba se bo obrniti. A zdaj to ni mogoče. *Odeja drsi s telesa*. Treba je nekaj ukreniti, a ne tako, da bi se prebudil. Iz daljave... iz daljave... pic, pic, pic, v razoru leži prepelica... v daljavo... v daljavo... topel puh, perje, prst, rjava, raskava, segreta... zelenkasta megla

pod črno modro goro . . . gora pade na prepelico, ptica odpre kljun, iz nje bruhne rdeč vulkan v zeleno meglo, svet bo pogubljen, in jaz z njim.

»Dokler smo odvisni od pogovarjajočih si definicij normalnega in abnormalnega, brez splošno sprejetega klasifikacijskega sestava, lahko trdimo vsi, da imamo prav.«

Mrtvi prijatelj Albert stoji pred menoj. Kakšna neumljiva neumnost je to »stoji pred menoj«. Ne stoji, ne visi v zraku, ne leži, ne sedi, samo — je. In tudi ne — pred menoj, ne za menoj, ne levo, ne desno, ne zgoraj, ne spodaj. JE V MENI, kjer koli kakor koli. Albert. Kakor bi rekel: tale vaza. Vem, da je mrtev, in se kljub temu niti malo ne čudim, da JE tu. To, da je mrtev, sploh ne spada k njegovim bistvenim lastnostim. Prijatelj — to je zelo skrivnostna beseda. Nedoumna, nepredstavljiva. Kakor: »topla, gladka skala na soncu«, prijetno je leči nanjo, se ji prepustiti. Oči! Albert ima oči, ki govorijo. Pogovarjava se, ne prvič tako. On pravi nekaj, kar zelo dobro razumem, a zdaj ne morem prevesti v besede. Odgovarjam mu, to tudi niso besede. A prideva tudi do besed. *Če bi se za tem prebudil* in si vse ponovil v besedah, bi si zapomnil, tako pa bom pozabil; tja proti večeru me morda nenadoma obide spomin: bil je Albert. Nekaj si je prizadeval, jaz sem dobro razumel, kaj, zdaj pa ne vem več, ker se nisem prebudil in si ponovil vse v navadnih besedah. Bil je lepo oblečen, in vendar nisem VIDEL ne njega, ne obleke. Albert zelo skrbi za svoj videz. Kmalu po svoji smrti enkrat je bil nekako nasilen, grozljiv, posmehljiv, zelo važen. Ni mi bil všeč; zagrozil sem mu, da se zbudim. Poslej ni bil nikoli več tak. Nemara je bil razočaran nad mano, ker nisem znal razumeti njegove igre? Splošna nesposobnost živih za prave, globinske stike. Pretežnost koristi in obrambe, ki se prerašča v polaščevalnost. VIDIM Alberta v spominu: sediva si nasproti, gledava se in govoriva drug drugemu po razpoloženju. Veva, da je vse to samo površinsko. Zapijeva se, blebetava, smejeva se, poiščeva si dekleta, v jutru obsediva na vrtu restavracije, ki je komaj začela delati, spet si sediva nasproti in govoriva drug drugemu, še nekaj popijeva, Albert govori in govori, jaz pa gledam v veje dreves nad nama, potem spregovorim tudi jaz, smejeva se, blebetava. Pijana sedeva v njegov hitri BMW in se odpeljeva iz mesta. Albert vozi pretirano naglo, dela šaljive pripombe. Nič, nič. Kosilo naročiva v kmečki gostilni na obronku hriba. Jaz se silim jesti, Albert se hrane komaj dotakne. Gleda predse in nenadoma reče: Včasih bi se najraje ubil. Vse neizgovorjeno od prejšnjega dne je v teh besedah. Vse besede, ki so bile v urah in urah izgovorjene, so mrtve in ničeve do bolečine. Vsa dejanja so bila en sam beg. Poiskal me je, da podeli z menoj nekaj hudega, midva pa sva blebetala, omahovala po svetu ko pijani muhi. Čakam in ne spregovorim, da ga ne zmotim. On pa strese glavo, nasmehne se in mi začne pripovedovati neko komaj umljivo šalo. Vse to, in še veliko takega, se v hipu ponovi kakor ena sama iskrica, en sam neopisno kratek preblisk, kakor *dotik igle*. Ko se Albert vrne kot mrtvi prijatelj Albert, pridejo z njim tisočeri taki prebliski v enem. Kretnje, besede, hoja, pogledi, ceste, gore, zvoki, zemljine, ozvezdja, nasmehi, hiše, stroji — vse je zgneteno v en dotik. Tako

živimo verjetno stotisočletja v enem drobnem žarku, v enem sunku, v enem utripu. Srečata se dva železničarja in eden od njiju jeclja . . . Nekaka šala ali kaj. Kaj je pod površino Albertovega smehljava? Zakaj občutim lahko grozo? In že grem prek nje.

Tist', k' jeclja, prau . . .

Ničesar ne potrebujem več, samo toliko reči je odveč. Želja odteka, ko ranjencu kri. Ostale so ranjene noči, enakomerni dnevi, toge, osuple ure gledajo vame kakor duhovi.

Nisem si jaz izbrai Alberta, Albert si je izbral mene.

Morda je na nek način vedel o meni več, ko jaz o njem.

Ne sprašuj, Albert, kako mi je. *Živim, nemara živim*. Diham, mislim, občutim hlad in toploto. Ne, ne, saj vem: po vseh snežnih metežih v kasni zimi je v vrtove stopila pomlad. Ta svinčena plošča prek možganov ni moja. Ta nož, namerjen na moje grlo, ni moj. Ta krik v noči ni moj. Ta beseda, ki odhaja od mene, ni moja, ni več moja. Veje brez drgetajo v hladnem jutranjem dihu. *Ta drget je moj. Ta dih je moj*. Ne sprašuj, nemara živim.

Tist', k' ne jeclja, mu pa reče . . .

Tudi v tebi, na aorti, sedi slep ptič in se guga, Albert. Boji se, da ne bi padel, stiska žilo s kremplji.

Smejeva se šali. Še dva encijana in pivo!

Milijonletja zgruznjena v eno samo bežno iskro. Krvni obtok, človeška roka, živčni loki, spomin, tkivo, notranje izločanje žlez, lasje, očesna rožnica. Tudi odrezana noga lahko boli, odrezan podplat lahko srbi. Zadnjič sem srečal Dušana, pravi Albert. Ko da natanko veva, kdo je Dušan. Oženil se je, ko da veva, kaj je to. Otroka pričakuje. Otroka? Ko bova midva umrila, bo ta otrok odrasel. A kako je z mojo boleznijo? Hvala, slabo. Nekje v Perzeju se je rodila nova velika zvezda, seveda, pred sedmimi stoletji, če se ne motim, zaznali smo jo šele, ko je do nas prispela njena svetloba. Majhen žužek leze čez mizo, ustavi se ob škatlici vžigalic. Potipa s tipalkami njeno raskavo stran in se ustraši. Jaz se ustrašim z njim, njegov *strah švigne vame*. Škatlica se veča in veča, postaja višja od gore. Kam zdaj? Čez goro ni mogoče priti, morda se da iti naokrog?

Leščerba, leščerba. Stara holandska slika v rumenih in temno rjavih barvah, temno zeleno, zamolklo rdeča ruta, Brizg glasu violine. Okus po medu in duh po dimu. Kasetiran strop iz temnega lesa. Cvetlica. Labium leontinum. Bakrorez au lavis. Leptotrihija pomeni tenkolasnost. Prometeja je rešil Herkules. Nekateri zbirajo škatlice od vžigalic. V leščerbi gori droben plamen, zelo mirno.

V ozadju vsega tega je neka *spletka*. Ni naključje, da neki tiholazci oskrunjajo spomenike, da žgejo iuknje v nove namizne prte, da gazijo po greдах tulipanov, da širijo rodovno in narodnostno sovraštvu, da bo vsak čas prišlo do medplanetarnega sovraštvu, ni naključje. Kakor ni naključje, če človek zasovraži samega sebe. In spusti gorečo cigareto v smetnjak, poln papirja. Potegne z rjavim žebljem po novem avtomobilu. Pljune skozi pritlično

okno v hišo. Sanjari, kako bi potegnil z brzostrelko po trgu, polnem ljudi. Tiho, strupeno sovraži otroke, živali, ljubezenske pare, zamorce, zaničuje siromake in neuspešne ljudi, mrzi uspešne. Muči živali, žali znanca in sorodnike, obrekuje, piše nepodpisana pisma, kliče ljudi po telefonu in jim govori nedostojnosti. Zdravnik je zastrupil ženo, duhovnik je onečastil otroka, politik je uničil znanca, umetnik je pijan scal na javnem mestu, policaj je ropal, učitelj je imel razmerje z mladoletnimi, poslanec je po prometni nesreči pobegnil, kralj je prejemal podkupnino, žena uglednega moža se je prostituiral, tajna organizacija je oživljala fašizem. Noč je poina senc. Korist se skriva za puhlice, zloba za očitke. Nedovoljeno mika. Bolje ali slabše skrito samoljublje s ponarejenimi ključi odpira vrata. Baziliski se plazijo mimo starih podob, ki črnijo. Ustvarjalci in uničevalci hodijo skupaj po nočnih ulicah mesta. Kdo hodi zdaj za teboj? Čutiš njegov pogled, uprt v tvoj tilnik? Moral se boš spet in spet bojevati. *Vstani, bojuj se, upri se*, še je čas. *Velika spletk*a je tudi v tebi. Kristus je vzel bič in očistil tempelj, ti pa ne moreš očistiti sam sebe? Kaj se delaš, ko da ne razumeš, jaz?

Od kod naj vzamem moč, da se poženem v poslednji boj zoper sam sebe? Zoper zadnji napuh človeka, zoper razočarano samoljubezen človeka v sebi, človeka neke omike, zoper obup minevanja v srcu središča, namišljenega središča vsega, kar je? Kako naj se tak, skrčen, stisnjen, tog, poženem v polet? Brez pomoči boljših od sebe, brez pomoči ptic, dreves in oblakov v tem gluhem večeru? Kot črvič sem se rodil, rasel sem v majhnega boga, zaslužnil sem sam sebe in se naposled uprl. Moj razum so povozile težke lokomotive, čez mojo misel so vozili cestni valjarji. Po upor sem postal *črn, skrčen, stisnjen, tog, bog-oče in bog-sin brez peruti, brez moči, slep in glu*h, črn svitek onstranske muke in tostranskih bolečin. Vsekdar sem vedel, da pride še en boj, zadnji boj, zoper sebe v sebi, nekega večera, boj za izenačenje živega in mrtvega, mislečega in čutečega, težkega in letečega.

Tiha jeza nase vstaja v meni. Teptam svojo licemersko moralo. Norčujem se z njo. Micka zna govoriti gladko in naravno, ko pa vzame pero v roke, da bi napisala pismo, se spremeni. Čez hribe in doline te pozdravlja. Tu, v tej votlini, ki sem jaz, čepita drug ob drugem ustvarjalec in uničevalec, umni vrtnar in tiholazni uničevaliec cvetlične grede. »V vseh delih odseva vse.« Ni mogoče obsoditi in iti naprej. Ni se mogoče spokoriti in iti naprej. Vladajoči bog in uporni Lucifer sta eno v enem. Zato je spletk veliko večja, kakor je videti.

Ko se veter poleže, se veje dreves umirijo. Ne moreš iz sebe? Ne moreš seči onstran sebe? *Potem se skušaj umiriti, utoni, spi*. Imaš otroke? Imam. Vse to je tudi v njih. Dal si jim življenje, to se lepo sliši. A to ni obred. Zahotelo se ti je. Naskočil si, predal si se trenutku. Saj ni bilo slabo, a? Jaz in druge živali, ti in druge rastline, živali, rastline in drugi ljudje. Spolnost rastlin, živali in ljudi. Kromozomska teorija, genetika, ontogeneza, filogeneza. Vse to je v knjigah. Izvor rodbine, sociologija, politika, ustroj družbenega reda, ustava. Spolni pouk. Pornografija. Izvor morale. Vzgoja otrok.

Pedagogika. Psihologija otroka. Psihijatrija. Ne moreš iz naukov? Parapsihologija. Religija. Črna magija. ESP. Smisel vesoljskih poletov. Pravljica za lahko noč, otroci, barvna risanka, Karl May. Veliko takega sem nabral. Da bom nekoč (čez tisočletja) uporabil. Zdaj sem pa šele čisto na začetku abecede. Žival, ki hodi po dveh nogah, zaradi česar so možgani in hrbtenica ogroženi. Bog ve ali ptice, ki tudi hodijo po dveh, kdaj boli glava od tega? Videl sem gnezdo penic: jedo in jedo, potem odlete. Starši jih z majhnim trudom naučijo leteti in iskati hrano, nauče jih vsega, kar potrebujejo za življenje. Ne ostanejo pri abecedi. Rad bi bil penica. Rad bi letel. Rad bi vedel vse, kar potrebujem za življenje. Rad bi ne premišljal o spolnosti. Rad bi ne lagal o njej. *Rad bi bil sproščen in tak kakor sem res.* Rad bi pozabil na gladko kožo ženskih beder, na napete ritnice, na poteg z dlanjo čez lase na goli hrbet, na vonj telesa, na prsi, na dlake, naokus sline, na vroči stisk, na utopitev v prvotno zmedo svetovij. Ne, ne, vsega tega ne morem, in tudi nočem pozabiti. Nočem postati penica, kakšne noge pa bi imela moja ljubica? In s čem bi jo potipal? S kljunom?

Ležala je tam na kavču, razgaljena, na boku, s hrbtom proti meni; spogledljivo mi je kazala ravno toliko, da sem občutil vroč val pod obokom temena. Ne vem, ali je v pričakovanju tudi ona prenehala biti tisto, kar je? Vedela je, kaj izziva, ni pa najbrž vedela, kako pravi je trenutek in kako popolne so oblike njenega telesa v tistem trenutku. Kakšne penice neki! Kakšna kromozomska teorija neki! Težki, nerodni Karl May, zlikavec, poln lepih idej! Njeni boki so prèblisk večnosti. Bližam se ji počasi, da ne bi česa prehitel, in ko položim dlan nanjo, šine skozi naju tisoč tokov. Vse, vse postaja tako, kakor mora biti, nič ni odveč, nič ne manjka. Morda je to edino, kar nikoli ne mine? Svetloba, barve, toplina, vonji, dotiki v stopnjevanju. Umrl je sladke smrti, pravijo, če srčnega bolnika zadene kap pri občevanju. Srečen, kdor umre mlad, še srečnejši, kogar pravi čas zadene kap. Saj človek nekako umre, ko deia tisto, kar nosi novo življenje. Hočeš-nočeš se vrača in vrača v valovih toplina kože, čvrstost mesa, pogrezanje v pratemine, vroči stik, vzdih, stok, drget, prehod v onemoglost, v biazenost zmage-poraza v enem, in *bridko-sladko vračanje v okolico.*

Ne morem naprej. Vse se vrača tako resnično, kakor resnično srbi podplat odrezane noge. *Drgetam, omahujem. Zdaj bom res zaspal,* globoko, neobčutno, čeprav me obliva lahna žalost nad sabo. *Moram se obrniti na drugo stran, proč od sebe. Slišim utrip lastnih žil.* Nešteto raznobarnih banderc trepeta v vetru. Topotanje konjskih kopit. Od kod ta čudna žalost, *ki me pritiska k tlom?* Zakaj stiskam kolena, da me zabolijo kosti? *Vročé mi je in glavo imam ko izsesan meh,* ne morem pa ganiti. Nihče naj mi ne reče, da se planeti vrtijo. Tudi ura se je ustavila. Samo žile utripajo boleče glasno v težki, mučni nedejavnosti tega kosa mesa in kosti. Čeprav sem izučén in zvit, si ne znam pomagati. *Štejém, štejem, štejem,* nič ne pomaga. Ponavljam devetindevetdeset, devetindevetdeset, sleparim se z neko *melo-dijo,* ki sem jo nekđaj imel rad, a zdaj mi zveni posmehljivo in napačno.

Ali bi se prebudil docela, prižgal luč in bral Brüglova Mala veselja? Iz delavca je postal znanstvenik, astronom. »Moj pes me gleda s pametnimi očmi, ko se zjutraj zatopim v branje časopisa. Kakšen bedak je tale moj človek, pravi pri sebi; pes poduha časopis in ve, ali je v njem zavita kost ali ne; on pa zija v papir celo uro in ne sprevidi, da je prazen.« Brügel opazuje mravljince na svojem vrtu, kako hitijo v doīgi vrsti po svojih opravkih, kako se srečujejo, kako se sporazumevajo z dolgimi in kratkimi potezami tipalk, po nekakšni Morsovi abecedi. Neki znanstvenik je rekel, pravi, da bi mravlje zavzele Zemljo, kot najbolje organizirana družba, če bi je ljudje ne. Konkurenca. Marsikaj bi se dalo baje od njih naučiti. Morda celo za našo besedno umetnost? Saj imamo nekakšne notranje tipalke, samo uporabljati jih ne znamo, še ne znamo. Veliko nepotrebnege se naučimo, najpotrebnejše nam ostaja neznano. Predvsem pa pri mravljah ni sebičnosti in individualizma. Žrtvovanje je enako del njihovega življenja kakor molžnja listnih uši. Zato ne poznajo junakov, pa tudi zlikavcev skoraj ne. Napredek se mora seveda nekje ustaviti, preden zaide v propad. Vojne poznajo tudi ljudstva mravelj, a v obliki spopadov med izbranimi predstavniki in brez smrtnih izidov. Tudi mravlje poznajo izkoriščevalce; gre, se naje, in ne nese nič domov; a take naglo odkrijejo in onemogočijo. Brügel jim je na stezo nasul sladkorja; lotil se ga je poseben oddelek, druge so hitele mimo po svojih opravkih. Nobene zlate mrzlice.

Zapiapola višnjevi up, žalost je minila, glava ni več tako vroča; lahko se iztegnem in se namestim udobneje. Smrt mravljam ne pomeni nič. Treba se je pogrezniti v mravljinčje stanje. Smrti sploh ni. Treba je samo pozabiti to besedo. Pravimo, da živali vohajo smrt. Neresnica. One vohajo kri v klavnici, poslednji znoj umirajočega, izpadek-iztrebek, smrti pa ne, ker smrti ni. V mravljinčjem stanju ni besed, samo enakomerno hitenje je, potrebni dotiki, navadno bivanje od začetka do kraja, bivanje v zaobljenem oklepu, poti in delovanja so določena od zunaj nekje; lahko padem za sto svojih višin, pa se mi ne zgodi nič; ne potrebujem nobene imovine, ni mi treba premišljati o pravilnosti ali nepravilnosti poti, nimam častiželjnosti, ne strahu, ne ljubezni, ne zamisli. Veliko glavo s kleščami imam, drobne nožice, zaobljen trup, tipalke, ki mi povedo dovolj, da grem lahko naprej. Drugih mravelj se dotikam brez predsodkov. *Živim v popolnem redu vsega, kar je.* Ni treba premišljati, kaj bom zjutraj oblekel, kam moram oditi, kaj moram storiti, kje bom dobil hrano. Ni zidov nad dušami, ne spletk, ni nasmehov, ne strellov, ne ropov. Ni skrbi, ne usodnih vprašanj; ni načrtovanja ne uspešnosti; ni žrtev ne grehov zoper sebe in zoper druge. Ni izumov, ne dvomov vanje. Ni koprnenja po rajju, ne otožja zaradi minevanja. Samo enakomerno mravljinčje stanje je. Za nič nisem zaslužen, ničesar nisem kriv. Premaknem se, kolikor se moram premakniti, ne bolj ne manj. Enakomerno hitim po utrti stezi. Nisem ne lepši ne grši kot vsi drugi, vsem sem enak od nekdanj do vekomaj. Kakor vsi bom storil, kar mi je storiti, šel bom, kamor mi je iti, vračal se bom, kamor se mi je vrniti. Vmes bo vse, kakor je določeno, da mora biti.

V velikem miru hitim po toplem kamnu, po drobni prsti, čez mehke resice neke rastline, med travnimi bilkami, čez velik, gladek list, po skorji drobne veje, po mahovinasti skali, po mokri grudici zemlje, naposled sem postal del vsega, kar je vsenaokrog; moja volja ni več samo moja, želje nimam nobene. Ničesar ne morem storiti, kar ne smem. Pozabil sem, da je kak drugačen način bivanja. Rahlo, naravno se dotikam tistih, ki hitijo ob meni; vsi vemo vse drug o drugem. Če pride kakšno presenečenje, ne bo samo moje, temveč bo presenečenje nas vseh, skupaj ga bomo obvladali. Poteze s tipalkami govorijo, da je vse v redu.

Svileni trakovi, jasne barve. Porceian z vžganimi okraski. Okus po dehtečem čaju. Ogledalo, v njem resen obraz moža na temnem ozadju, to je Amerigo Vespucci, zelo čeden človek. V črni opravi. Gledam mu v oči, nič ne vem o njem; on me gleda, ko da ve zame. Jutro na odprtem morju. Pajčevine oblakov. Na okrogli zemlji so zemljine. V mravljinčjem stanju ni bilo zemljin, ne mórjij. Roke imam s prsti. Godbe, parade, viharji, potresi. *To me zelo vznemiri.* Zamolklo pojejo bobni. Žvenket kovine. Noge imam bose. Spačen obraz ženske, ki poje popevko. Mučno zavija z glasom, z ustnicami. Roke ima ko krokodil, nesmiselno krili z njimi. Rada bi povedala več, kakor ve. Sili se, trudi se, utruja me. Hočem nekaj drugega, drugačnega; če ne, se bom od nezadovoljnosti *prebudil*. Zbežati ne morem. *Začenjam se znojiti.* Ali res dišim po janežu? Veliko nas sedi v veliki votlini, mirnih, tihih, vase pogreznjenih, zavitih v deke ali kaj. Na temni ladji, ki se poganja čez valove. V širokem obrazu starca (starke?) vidim neizražen strah. Moral bi nekaj reči, pa ne vem kaj, ne morem odpreti ust. Ta obraz veruje vame, jaz pa ne morem spregovoriti. Ko bi vsaj lahko rekel: vse je v redu. Saj ni nič hudega? Razen če je za vsem spet spletka? Vozi, beži, jahaj, prerivaj se, omaguj, plovi! Zavili te bodo v trdo jadrovino. Govor belolasega, žalobna pesem, stopnice, trg, dišeča črna kava in naposled celo beseda, beseda. Prah si in v prah se povrneš; voda si in v vodo se povrneš; meh si in v lastnem mehu se zadušiš. Tako rada bi . . . je rekla nekoč neka ženska. Vse želje bodo izdane. Videli bomo tisto, kar ni; tisto, kar je, pa bomo spregledali — in veliko, veliko prepozno bomo spoznali, kaj. Človek človeku — največja želja, največja izpolnitev, in zato največje razočaranje, največja izdaja. Čemu tako govoriti? Saj ne govorim, to govori nekdo drug, morda neka knjiga? Objemi me, poljubi me! *Daj, da pozabim. Ali: da se spomnim?* Dlan na licu, žametni pogled dobrih oči. Med kamnitnimi obrazi. Tihota med vreščječimi besedami. Zavili te bodo v trdo jadrovino in spustiš s katapulte v morje, v naročje morja, v mir. A dotlej, Amerigo? Dotlej je treba pluti, hiteti, speti. Izzveneti ko glasba v večeru. Ali je možen stik med nami, ki sedimo v podpalubju? In se gledamo? Ne moremo pa ničesar ukreniti. Priklenjeni h klopem in veslom, ne hodimo po poti, pot gre skozi nas. *Odtrgaj se s klopi! Raztrgaj verige!* Vstani, vzemi me pod roko! Stopiva na krov! Tam je sonce. *Iztrgaj se z gore, Prometej!* Razbij svojo skalo, Sisif! Pojdi na pot! Podaj se v Hades, Orfej, tam je tvoja draga, tam je izpolnitev; tako pojejo sirene, Odisej pa je privezan — spet privezan! — na jambor.

Postaral se boš na potovanjih: ko se boš vrnil domov, boš našel polno hišo snubcev. Ko boš gledal, boš slep; ko boš oslepel, boš spregledal; o nepravem času boš vezal nepravo z nepravim. Pravih ljudi se boš izogibal, z nepravimi boš prirejal gostije. Ustvarjal boš zmaje, da se boš bojeval z njimi in zamujal svojo blaženost. Veikanske pokrajine vidim, polne ljudi, kakor sem sam; vsi smo — drug ob drugem — sami, ker ne moremo iztegniti tipalk. Zaradi *vélike spletke*, ki smo jo ustvarili sami. Velikanski slepi konj bledorumene barve drvi prek nas. Za njim se dviga oblak prahu, divje se obrne na zadnjih nogah in se spet vrača, zdaj zadene s kopiti tebe, zdaj mene, nič ne veva, kdaj. V upu odhajajočega in v grozi prihajajočega medliva od hladu. Saksofon poje v noči s človeškim glasom. Vox humana na orglah. Grozdni sok, ljubi me, poljubi me, ali ne vidiš, kako sem potreben? Ne bom zdržal, če me ne poljubiš. Boš, boš, saj moram jaz tudi *zdržati do jutra*.

Nebo sekajo zlomljeni meči nevihte, bobni in gode v viharnem večeru, dež bije neenakomerno ob okna. Veter, mlin, melje vejevje drevja. Potem oslepijo bliski in grom se počasi oddaljuje, dež se umiri, mir pade na oprano cesto. Samo *neka misel ostaja zapičena v drob*, brez smisla, brez želje v dnu prisluškujočega. *Ne morem se ustaviti, ne morem naprej*.

Otrok, poln pravljic, me je pogledal s pričakujočimi očmi. Ne smem ga razočarati, ne smem ga prestrašiti, ne smem mu lagati. Ali mu lahko napravim prijetno glasbo? Hodil bo v šole, ki jih je zanj pripravila naša omika. Izvedel bo, kaj je to dež, o svojih ciljih pa ne bo izvedel nič. Kakor jaz, kakor ti, kakor on. Dolgo bo hranil svoje otroške sanje. Sekali jih bodo zlomljeni meči neviht. Postrvi v stekleni krsti na gostilniškem vrtu. Boste postrv na tržaški način? Cilj postrvi je — postati vaša večerja. Kaj je cilj tega otroka?

Pogled, stik. Skozi velikanske prostore, skozi neskončna obdobja. Presenetljiv dogodek: spogledanje dveh parov oči. Rablji nosijo maske. Kakor razbojniki, kakor ku-kluks-klanovci. »Ni se mu upal pogledati v oči.« Če psu gledaš naravnost v oči, ga zmedeš, lahko te pa tudi ugrizne. »Njegov pogled je bil uprt onstran reči.« Božje oko v trikotniku. »Same oči so ga bile.« Naposled je spregledal. Za večno je zatisnil oči. Zapri oči in zagledal boš raj. Bil je videc. Otrok me je pogledal s pričakujočimi očmi. Videl sem in vedel. Kar sem gledal z očmi, je bil samo videz, z notranjim pogledom sem videl globlje. *Zapri oči* v tem metežu zunanjih in notranjih pogledov. Vse prihaja in odhaja, kakor mora in more, samo človek omahuje v zmedi, ve in ne ve, vidi in ne vidi, hoče in noče hkrati; in *ne more nič ukreniti*. Želim ti zapeti pesem, napisal ti bom vljudno pismo. Vem, tudi ti imaš v svoji mešini vse tisto, kar jaz, vse, kakor sem videl, ko so rezali mrliče. A moje meso tebe ne boli, tvoje mene ne. Ves čas se bojim, da si samo videz. Moje meso ni meso vsakogar, moji možgani tudi ne, moj hrbtni mozeg ne, moji živčni loki, moje izločanje žlez, moja domišljija, moje občutje. Videl sem svojo kri v pretekli vojni: bila je čisto drugačna ko kri drugih, ker je bila moja. Ti mi lahko povzročiš bolečino, in ne veš, kakšno, jaz tebi. Združena bi bila v skupni bolečini samo, če bi isti nož rezal hkrati

moje in tvoje meso. Otrokova pravijica zbudi mojo, da zaživim v njej, otrok pa ostane v svoji. Kako naj si podeliva svet? Ali ni mogoče stopiti skozi stekleno steno, ki naju ločuje? Oko seže onstran, roka ne more za njim. Oko vabi, roka razbije steklo, krvava obstane: onstran ni ničesar — brezdanji prepad zeva vame, neznan in nedosežen — to si ti? Ti kakor si, ti kakor si bil, ti kakor boš, vsekdar ti, z vsemi spremembami, v rasti in propadu, podoben meni in tako različen, ti mačka, ti drevo, ti konj, ti planet, ti atom, ti bog, ti angel, ti duh, ti meh, ti človek. Slišiš, šepetam, jaz sem. Zakaj ne odgovoriš? V prepadu, daleč od mene, se prižiga iskra in ugaša, jaz pa ne znam brati njenega jezika. Steza vodi nizdol. A ko se začnem spuščati po njej proti iskri, zalije prepad mešanica hlapov in dima, obstanem v senci, kjer ne vidim niti lastnih rok. Ali naj grem naprej, ali naj se umaknem? Spodrsnem, drsim, padam — tvoje roke me prestrežejo. Za hip obstaneva tako. A nenadoma ne vem več: ali sem padal jaz — in si me ujel v roke ti, ali si padal ti in sem te prestregel jaz?

Zelo dobro je tako *počivati brez besed*. Nekje blizu žubori voda kakor v bistrem potoku. Tenka struna brni. Megla diši po konjskem znoju in suhi travi. Bil je bridek napor in kaj lahko bi padel na množico mečev, ki štrlijo iz tal. Zdaj pa je vse hudo minilo. *Toplo in mehko je, dišeče in udobno*. Čudno je samo, da nimaš obraza in ne telesa, da si samo ko kresnica v spomladni noči. Ali se mi zdi — ali se res počasi dvigava? Izgubljava težo. Ali sem tudi jaz drobna iskra? Ne pokvariti česa z vprašanji.

Breztežnost udov, zadoščenost občutij. Dosežen je cilj, ki sem ga samo medlo slutil. Kaj je bolečina, vem samo zato, da mi je bolje, ko je ni več. Kaj je žalost, vem samo zato, da mi je lažje, ko je ni več. Popotnik gre na goro s težkim nahrbtnikom strahu in jeze, odloži nahrbtnik in postane lahek ko pena. *Nobene želje ni, nobene potrebe*. A nikakor nisem kakor kamen, saj dobro vem, da mi je prijetno. Pijan sem od dobrega, po toliko stoletjih stiske. Vse naokrog tenki višnjevi krogi v plemeniti temni modrini. Nobeno razdejanje se ne bliža. Tekoča neskončnost me ziblje na višnjevo-modrih peresih. Otrok se ustraši in babica mu reče: Saj ni bilo nič. Nič ni bilo in nič ne bo. Nič je mehak in tako udoben. Bogat, če to kaj pomeni. Poln. Neminljiv. Nisem se rodil in ne bom umrl. Nisem tu ne tam, ker sem povsod in nikjer. Nisem ne dober ne slab, ne ravnam pravilno ali nepravilno, nič ni lepo ne grdo, ne pravično ne krivično. Od kod pa sploh še vem za te reči? Iz nekih hudih blodenj, ki sem si jih zapomnil, ker sem si jih ponovil v besedah, da jih ne bi pozabil. Še veliko takega vem, a se mi ne ljubi spominjati; pozabil bom vse sanje in more. Kmeta in pomorščaka skrbi, kakšno bo vreme. Vem, kaj je to. A sem že onstran podobnih blodenj. Ob desetih moram telefonirati Štefanu: kakšne blodne prikazni! Vzeli mi bodo vozniško dovoljenje: smehljati se moram. Nobene spletke ni: vse to so namišljene blodnje. Odlikovali te bodo, kaznovali te bodo. Kdo? Lahko bi se začel smejati: a bojim se, da bi se kaj zgodilo ob tem. Pijanci čvekajo v pivnici, spro se in se stepo. Kakšna neumna pripovedka. Vojna na bližnjem Vzhodu. In hkrati bitka pri Akciju. Zmaj. Politik Verovšek je prerezal trak.

Preizkušam svoje stanje. Vsi *dvomi razpadajo*. Neki drobni možgani pletejo . . . kaj? Z dlanjo zdrsnem po stegnu, odbijem misel. Ali pa samo mislim, da sem zdrsnil z dlanjo po stegnu. Imajo strelno orožje. Ne, ne zbijati šal! Toplo bivanje v toplem in mehkem žveka kakor poseg z roko v golido zdrobljenega grozdja. Nikoli več se ne bom mogel domisliti, kaj je hudo, kaj neprijetno, kaj grozno, strašno, nikoli več. Skoraj žal mi postane, skoraj začnem žalovati za to drobno igro. Kokoš, jajce, pišče: kaj mi mar! To zdaj ne pomeni nič več. *Vsak čas bom prenehal misliti, dojemati*, ali kaj? Nekaj me vsrkuje. Še nekaj večjega kakor je bilo, še nekaj boljšega. Prispej sem na nekakšen rob, še malo, malo.

Morda je tole tisto. Morda sem doumel, kako to izraziti? Vse podobe so me izdale, vsi moji čuti so se izkazali za nezadostne. Treba je iti prek neke meje, tja, kamor sem slutil, da moram iti, vedel ne. Ostal sem jaz, ki govori, a prenehal sem biti jaz, ki je omejen, razmejen, sam v sebi zaključen, ošabni mali kos neke velike, majhne ošabnosti. To je — ne mehko, ne trdo — samo korak. To je tista iztegnitev tipalk onstran sebe; to ni ne dobro ne slabo, ne prav ne napak, to je tako, kot je, nič drugačno, nikamor zajeto, ujeto, ni predvideno ne zasledovano. Duh po smolii je za človeka, ki nikoli ni duhal smole, neprevedljiv v besedo.

Korakanje po cesti je znano. Znano je stopanje po železniških pragih, s praga na prag, enomerno, pravilno. Pride pa čas za en sam korak. Ta je prišel: stopil sem. In občutil tla pod stopalom. V tem je neka osupljiva radost, posebno po vseh hudih pravljicah o resničnosti. Na primer da nekateri zastrupljajo mačke. To ne zveni, ni več. Tudi hoja — to so same sanje. *Ležim, lahak in večer*, minile so prikazni prepador in votlin, ravnin in cest; minila je bebasta enakomernost. Saj se ne bom moral vračati, ali ne, da ne? Zdaj so se vse nekdanje sanje zmešale in se razkadile. Nikoli več bi se ne mogel navaditi na vsakodnevno ižznivost prikazni. Ne bom ukradel bogovom ognja, zakolnem se, da ne. Prometej — vem, da je bil, recimo. A zakaj ga posnemati, ko nam je njegova zgodba znana? Ljubim ga, če že hočeš, saj me je morda prav on ujel v roke, ko sem letel po pobočju prepada. A on je heroj, on ni dostojanstvena mravlja. Ne morem postati — in zato *nočem postati* — eden novih Prometejev. Nočem, ne morem, daj mi mir! *Hočem samo spati* na pobočju gore. Moja stvar, zakaj.

Smisel je v tem: ne biti Prometej. A zato je moral nekdanj biti Prometej. Novi smisel je: ne biti jaz. A zato je nekdanj moral biti jaz, ki nima imena. Ko te vprašajo, kdo si bil, reci:

»Izenačen, izravnán, pobraten, razčlovečen, razdrobljen, uničen, pogreznjen, presekan, razprhnjen, vase zavít, zavozlan, preperel, del blata, prahu in pepela, sprt s seboj in z naravo, sam na rezilu lastnega meča, sam — meč, rezilo in ročaj, sam vprašanje in odgovor čemu in zakaj.«

Isti je spanec na pobočju gore kakor v njenem drobu, maloobličén, neprometejski. *Spi*. Veliko si skušal vzeti, malo si dal. Mravlja.

Ojoj! Nekoč sem bil z otrokom ob sinje-zlati jutranji laguni. V plitvini morskega zaliva, kjer imajo čisto majhne morske živali svoja življenjska

področja, svoje dnevno bivanje. Nič posebnega. Jaz in ti in on. Ni resnice v knjigah, resnica je tu.

Ni. In ni. Kakor v blodnji ne more biti več ko del resničnosti, zaradi naše neustvarjalnosti. Človek ničesar ne ustvari čisto na novo. In to mu je najteže priznati.

Ne samo ob devetih zjutraj, ko sovražiš sam sebe, in ne moreš biti ne tisto, kar si, ne tisto, kar bi hotel biti.

Otrok. Ladjevja so se potapljala. Junaki, ki so se žrtvovali, za kaj? Vse bitke smo dobili ljudje. Deset in deset metrov vrele vode. Razbeljena kovina. Zaradi kamikaze, ki je zadel. Brizgi vode. Koža. Oči. Smešne stare sanje.

Kako dobro je, da mi ni treba verovati v nobene stare pravljice.

Večnost nastaja, kadar imamo vsi prav. Hitler, Stalin, vsi strašno prav. Ona in jaz. Kristus in GPU, osli in modrijani. Vsi prav. Tedaj nastaja večnost.

Biti. In vendar na svoj način ne biti.

Biti gora, biti skala, *biti speči jaz*, speči ti, tvoje roke, moj utrip žile. Samo Prometeja ne, nikoli več Prometeja!

Biti isto, zadoščeno, zunaj sreče in muke!

Včasih prihajajo počasi, težki mimo moje smrtne celice; oni so to že preživeli. Noben zvok jih ne prevara več, nobena luč ne preslepi. Zaman udarja boben, zaman bliskajo luči. Zaman besede.

Prometeja ni več! Gora je.